folklor/edebiyat, cilt:17, sayı:67, 2011/3

YAMADA TORAJIRŌ VE TÜRKİYE

Ali Volkan Demir*

Giriş

"2010 Türkiye'de Japonya Yılı" etkinliklerinde adı en çok anılan kişi Yamada Torajirō'dur. Yamada hakkında genel bilginin verildiği bu yazıda onun Türkiye'ye geliş sebebi, on dokuzuncu yüzyıl Türkiyesi üzerine yazdıkları ve yirmi yılı aşkın süre yaşadığı İstanbul izlenimleri genel hatlarıyla incelenmiş ve Yamada'nın Türkiye ile ilişkisinin genel karakteri belirlenmiştir.

Yamada Torajirō (1866-1957)

Yamada Torajirō, babasının Baş Samuray olduğu Numata şehrinde doğmuş, 7 yaşındayken Tokyo'ya geçmiştir. 15 yaşında Sōhenryū Çay Seremonisi'nin üstadı Yamada Sōju tarafından yeni üstad olarak yetiştirilmek üzere evlatlık alınmıştır.

Yamada'nın Tokyo'da bulunduğu dönemde -Meiji Dönemi (1868-1912)- Japonya büyük bir değişim içindedir. Japonya yaklaşık üç yüz yıllık kapalılık politikasını sona erdirmiş, Batı teknolojisini kendine uyarlama çabalarının yanı sıra, Batı düşünce ve kültüründen de son derece etkilenmektedir. Japon insanı Batının teknoloji ve kültürünü anlayabilmek, Batıyla rahat iletişim kurabilmek için yabancı dil öğrenme zorunluluğu hissetmiştir. Sōhenryū'nun yeni üstadı olacak Yamada da istisna değildir. Yokohama ve Tokyo'daki çeşitli okullarda öğrendiği yabancı diller arasında, İngilizce, Almanca ve Fransızca vardır.

Yamada, daha bu dönemde *Nihon Shimbun* ve *Tokyo Nichinichi Shimbun* adlı gazetelere yazılar yazmakta ve arkadaşları arasında, Kōda Rohan, Tokutomi Sohō ve Fukuchi Ōchi gibi dönemin aydınları bulunmaktadır. Böylece Yamada'nın uluslararası kimliğe sahip bir entelektüel olduğu iddia edilebilir.

* Yrd. Doç.Dr. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Türkiye'ye Gelişi

Ertuğrul Fırkateyni faciasının (14 Eylül 1890) ardından, gemi mürettebatının aileleri için Japonya'da çeşitli gazete ve kuruluşlar bağış etkinlikleri düzenlemiştir. Yamada da bu etkinliklerden bazılarında yer almış, yardım parasının ikinci kısmını getirme görevi kendisine verilmiştir (Mısıwa, 2003:70). 4 Nisan 1892 tarihinde İstanbul'a ayak basan Yamada, 20 yılı aşkın süre Türkiye'de yaşamıştır.

Yamada, öncelikle Osmanlı bahriyelilerine Noda Shōtaro'dan devraldığı Japonca öğretme görevini üstlenmiştir. Uzak doğu porselenlerine meraklı Sultan II. Abdülhamid'e bu konuda danışmanlık yapan Yamada*[1], Nakamura Kenjirō ile Pera Caddesi'nde *Nakamura Shōten* adında bir dükkân işletmiştir (Esenbel, 1996:241). Bu dükkândan Japonya'ya tütün, tuz, koyun yünü gibi ürünler ihraç edilirken, ithal edilenler arasında uzak doğu porselenleri ve ipekleri ön sırayı alır.

15 Ocak 1906 yılında Kansai Bölgesi iş adamları ile birlikte sigara kâğıdı üretimi için *Tōyō Seishi* adlı şirketi kuran Yamada, I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Japonya'ya dönmüştür. 1925 yılının Kasım ayında *Donichi Bōeki Kyōkai*'ın (Japon-Türk Ticaret Derneği) kurulmasında yer almış ve bu dernekte başkan olarak görev yapmıştır. 3 Mart 1929 tarihinde İstanbul'da *Nihon Shōtenkan*'ı (Japon Alışveriş Merkezi) açmıştır. Yamada'nın Japon-Türk ticari ilişkilerinde önemli rol oynadığı açıktır. Ancak Yamada'nın faaliyetleri bu ticari ilişkilerle sınırlı kalmamaktadır.

Türkiye Üzerine Yazdıkları

Türkiye'de 20 yılı aşkın süre yaşayan, Türkçeyi çok iyi konuşan ve yerel halkla karşılıklı güvene dayanan ilişkiler kuran Yamada, Türkiye üzerine kitap bir ve çok sayıda makale yazmıştır. 19. yüzyıla değin Türkiye'yi Batılıların gözünden tanıyan Japonlar artık Türkler hakkında ilk elden bilgi sahibi olmaya başlamışlardır.

1911 yılında basılan *Toruko Gakan*'da Yamada, Japon okuyucuyu Türk tarihi ve kültürü konularında bilgilendirir. Bu bilgiler incelendiğinde üç temel özellik göze çarpar.

İlkin, Türkiye hakkında göze hitap eden, herhangi bir turistin görebileceği tarzdaki açıklamalardır. Japon kültür öğeleri ile yaptığı benzetme ve kıyaslamalar, açıklamalarını anlaşılır kılmaktadır. Sonra, Türkiye'de 20 yıldan fazla yaşamış olması, Türk dilini çok iyi derecede konuşması, yerel halkın güvenini kazanıp İstanbul'da ticari başarı sağlaması, saraydan üst düzey yöneticileri tanıyor olması Yamada'nın Türkiye'yi yakından tanımasına olanak sağlamıştır. Bu noktadan bakıldığında onun Türkiye üzerine yazdıklarında nesnel bir tavır sergilemesi olağandışı değildir. Nihayet, kendisinin gözlemleme imkânı bulamadığı tarihi olaylar konusunda yaptığı duygusal yorumların içeriği ve tonu, muhtemelen İstanbul'da yakın çevresinde yer alan aslen Rum olan Osmanlı vatandaşlarından edindiği bilgilere dayanarak, önyargılı bazı Batılı kaynakları aratmayacak niteliktedir.

* Topkapı Sarayı Uzak Doğu Porselenleri Uzmanı Ayşe Erdoğdu ile Şubat 2005 tarihinde yaptığımız söyleşide, Yamada'nın Japonya'dan getirttiği porselenler ile daha önceden bulunanlar arasında bir ayrım yapılamadığı anlaşılmıştır.

Yamada ve İstanbul Gözlemleri

19. yüzyılda İstanbul'da turistlerin ilgisini çeken yalnızca onun doğal ve tarihi güzelliği değil, yanı zamanda da çokuluslu şehir yaşamıdır. Yamada bunu çok iyi gözlemlemiştir:

*Köprüden geçenleri bir süre gözlemlerseniz, birçok ulustan –Türk ve Rumlar başta olmak üzere- Asya, Afrika ve Avrupa'dan insanları fark edersiniz. Bir seyyah bu köprüye "Tüm Ulusların Köprüsü" adını takmış (*Torajirō, 1911:8).

Köprü iki maddi varlığın ya da dünyanın birleşmesini temsil etmektedir.[1] Bu açıdan bakıldığında İstanbul, pek çok ulustan insanların uyum içinde yaşadığı iki farklı kıtayı birbirine bağlayan bir köprü olarak düşünülebilir.

Çeşitli uluslardan insanları kucaklayan İstanbul aynı zamanda yabancılara kendi işlerini yapma imkânı tanımaktadır. Ticaret ile yakından ilgili Yamada, bu noktayı da Japonya'ya aktarma gereksinimi duymuştur:

*İstanbul'da büyük pazarlar halinde ticaret merkezleri bulunur. Çoğu Rum, Ermeni, Yahudi ve az sayıda da Türk, çeşitli ticari işlerle meşguldürler (*Vries, 1974:84).

Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere 19. yüzyılda İstanbul'da yabancı asıllı Osmanlı vatandaşları ve yabancılar serbestçe ticaret yapma imkânı bulmaktadırlar. Yamada bunun en güzel örneğidir.

Öte yandan, Yamada, İstanbul'da işyeri açmak için gerekli işlemler hakkında da bilgi vermenin yanı sıra bazı deneyimlerini de paylaşır:

*Resmi daireye bir talebiniz olduğunda (...) şu yanıtı alırsınız: "Yarın gelin, yarın gelin." Defalarca gidip gelmenin ardından, bir şey elde edemezsiniz. En sonunda görevliye "Yarına hallolacak değil mi?" diye sorduğunuzda tipik Türk cevabını işitirsiniz: "İnşallah!" (*Torajirō, 1911:13)

Görüldüğü üzere Yamada, İstanbul'da ticaret konusunda yazdıklarında nesnel bir tavır içindedir.

Sonuç Yerine

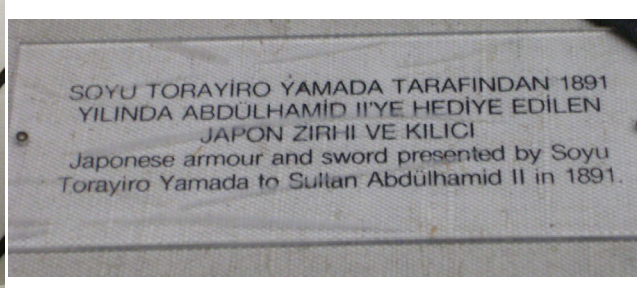
19. yüzyılda İstanbul'a gelen Yamada Torajirō sadece ticaretle uğraşmamış, *Toruko Gakan* adlı kitabı, çeşitli dergi ve gazetelere yazdığı yazılarıyla Japonya'ya ilk elden Türkiye bilgisini sunmuştur. Dahası, resmi ilişkilerin kurulmadığı*[2] bir dönemde Türk-Japon siyasetçileri arasındaki görüşmelerde etkin rol almış, adeta bir fahri konsolos görevini üstlenmiştir.

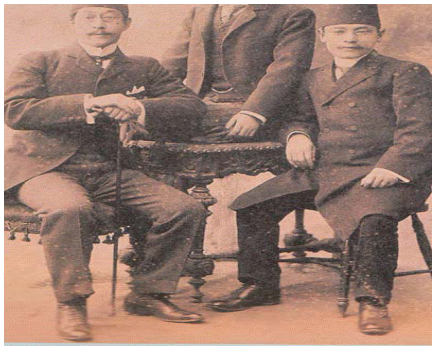
Meiji Dönemi'nde Japonların Batılı ülkelere öğrenim görmek ve kendilerini

* Japonya'nın ilk Türkiye Büyükelçiliği 23 Mart 1925 tarihinde İstanbul'da açılmış, Türkiye'nin Japonya Büyükelçiliği'nin Tokyo'da açılması ise 7 Temmuz 1925 tarihinde gerçekleşmiştir.

geliştirmek için gittikleri/gönderildikleri göz önüne alındığında, Avrupa'nın hasta adamı olarak anıldığı bir dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nu tercih etmesi ilginçtir. Yamada tarafından Sultan II. Abdülhamid'e sunulan[1] ve halen Topkapı Sarayı'nda sergilenen zırh ve kılıç, samuray kültürünü temsil etmektedir. Bilindiği üzere, Meiji Dönemi ile birlikte artık samuray sınıfı ortadan kalkmış, ancak eski görkemli günleri hep akılda kalmıştır. Yamada'nın, Numata şehrinde geçen çocukluğunu anımsamış olması ve samurayların gücünü yitirdiği bu dönem ile Osmanlı İmparatorluğu'nun son günleri arasında bir bağlantı kurma olasılığı yüksektir. Bu da onun Türkiye'ye hareket etmesinde başlıca etken olabilir.

Yamada Torajiro (ortada) İstanbul'da Japonlarla.
(*Joshufu*, 2003. Sayı 14, s.36)

1 Sözü edilen Japon zırhı ve kılıcı, Yamada tarafından Sultan II. Abdülhamid'e bizzat takdim edilmemiş, Yamada'nın İstanbul'a gelmesi hediyelerin ulaşmasından bir yıl sonradır.

Japon Porselenleri
(Çin ve Japon Porselenleri Odası)
Topkapı Sarayı

KAYNAKÇA

De Vrıes, Ad (1974). *Dictionary of Symbols and Imagery*, North Holland P.C. s. 84.

Erdoğdu, Ayşe. *Kişisel görüşme* (2005 Şubat) Topkapı Sarayı Uzak Doğu Porselenleri Uzmanı.

Eesenbel, Selçuk (1996). "A Fin de Siècle Japanese Romantic in İstanbul: The Life of Yamada Torajirō and His Toruko Gakan." *Bulletin of the School of Oriental and American Studies*. University of London, Volume LIX. s. 241.

Mısawa, Nobuo, "Japanese Disposal Acts of Financial Donations for the Ottoman Empire (1890-92): Terminus of the Disaster of the Ottoman Battleship Ertuğrul for the Japanese Society", *The Bulletin of the Faculty of Sociology*, Toyo University, No.41-1, (November 2003) p.70.

Sanshö, Teishujin (1957). *Shingetsu Yamada Torajirō.*

"The Chronology of Torajirō Yamada", Gunma Prefecture International Section, 2003.

"The Chronology of Torajirō Yamada", Numata City Memorial Project, 9.11.2003.

Torajirō, Yamada (1911). *Toruko Gakan.* Hakubunkan.

Özet

Yamada Torajirö ve Türkiye

Yamada Torajirō (1866-1957), "2010 Türkiye'de Japonya yılı etkinliklerinde adı en çok anılan kişi olmuştur. Yamada'nın Türkiye'ye geliş sebebi, Türkiye üzerine yazdıkları, İstanbul gözlemleri on dokuzuncu yüzyılda Japonya'nın Türkiye'ye bakışını da sergilemektedir. Bu makalede bu belirtilen noktalar genel olarak ele alınmış ve Yamada Torajirō'nun Türkiye ile ilişkisi incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yamada Torajirō, 2010 Türkiye'de Japonya Yılı, Japonların Türkiye'ye Bakışı.

Abstract

Yamada Toroajirö and Turkey

Yamada Torajirō (1866-1957) is the most mentioned person during the activities of the "Japan Year 2010 in Turkey". Yamada's reason for coming to Turkey, his writings on Turkey and his impressions of Istanbul reflect Japanese view of Turkey during the 19th century. In this article, these points were taken into consideration along with discussions of Yamada's relationship with Turkey.

Key Words: Yamada Torajirō, Japan Year 2010 in Turkey, Japanese View of Turkey.